

УДК 330.338:633

А.В. Лісовий, д-р екон. наук

Національний університет державної податкової служби України, м. Ірпінь, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА**А.В. Лисовой**, д-р экон. наук

Национальный университет государственной налоговой службы Украины, г. Ирпень, Украина

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РАСТЕНИЕВОДСТВА**Andrii Lisovyi**, Doctor of Economics

National University of State Tax Service of Ukraine, Irpin, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF REGULATION OF INNOVATION DEVELOPMENT OF CROP INDUSTRY

Розглянуто основні теоретико-методологічні засади регулювання інноваційного розвитку рослинництва. Досліджено чотири типи інновацій, які сприяють ефективному виробництву продукції рослинництва. Проведено узгалянення факторів інноваційного розвитку, що дозволили виявити пріоритетні напрямки вдосконалення системи державного стимулювання та підтримки інноваційного розвитку рослинництва.

Ключові слова: рослинництво, інноваційний розвиток, організаційно-економічне забезпечення, інноваційні процеси, конкурентоспроможність, економічний розвиток, ринкове середовище.

Рассмотрены основные теоретико-методологические основы регулирования инновационного развития растениеводства. Исследованы четыре типа инноваций, которые способствуют эффективному производству продукции растениеводства. Проведено обобщение факторов инновационного развития, которые позволили выявить приоритетные направления совершенствования системы государственного стимулирования и поддержки инновационного развития растениеводства.

Ключевые слова: растениеводство, инновационное развитие, организационно-экономическое обеспечение, инновационные процессы, конкурентоспособность, экономическое развитие, рыночная среда.

The article describes the main theoretical and methodological framework governing the development of innovative plant. Four types of innovations that contribute to effective crop production are studied. Factors of innovative development that have identified priority areas for improving the system of state support and stimulate innovation of crop are generalized.

Key words: crop, innovative development, organizational and economic support, innovative processes, competitiveness, economic development, market environment.

Постановка проблеми. Рослинництво відіграє провідну роль у соціально-економічній політиці України. Основою інноваційного розвитку рослинництва повинно стати впровадження нової техніки та технології вирощування різних аграрних культур. Важливим завданням формування та функціонування ефективного інноваційного розвитку рослинництва є визначення особливостей регулювання та специфіки управління в умовах ринкового середовища та орієнтацію на європейські ринки збуту.

Аналіз світового досвіду дозволив виявити, що державна регіональна політика більшості країн спрямована на створення сприятливих умов для розвитку виробництва продукції рослинництва. Зокрема, у країнах з перехідною економікою державна політика спрямована на становлення формувань ринкового типу через надання фінансової допомоги та створення спеціальних структур щодо інформаційно-консультаційного забезпечення в підгалузі. В розвинутих країнах світу сформована комплексна система підтримки рослинництва, в якій домінують економічні (інноваційні) методи регулювання. Серед цих методів виділяють пільгове оподаткування, фінансово-бюджетну, фондову та зовнішньоекономічну підтримку інноваційного розвитку.

Таким чином, на сьогодні не повністю розкритими залишаються теоретико-методологічні засади вдосконалення методів та підходів управління інноваційним розвитком у рослинництві, якими є стратегічне планування, системний та ситуаційний підходи, що передбачають аналіз зовнішнього середовища і вироблення відповідних рекомендацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження організаційно-економічного забезпечення рослинництва зробили такі зарубіжні та вітчизняні вче-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ні-економісти, як: С.І. Баран, Н. Бейнтема, Р. Бірнер, О.І. Волков, Е. Волтерс, О.І. Дацій, Л.П. Дідере, К.А. Елліот, М.М. Ільчук, І.О. Іртишева, М.Ю. Коденська, М.Х. Корецький, Г.М. Лебідь, Л. Рейнолдс, М.А. Садигов, Б.О. Сенів, О.В. Скидан та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах обмежених фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення подальшого розвитку рослинництва потрібні значні інноваційні рішення та їх інвестиції. Важливим моментом є визначення напрямів вкладання коштів та вибору технології, які виражають економічну політику держави в підгалузі рослинництва, що формується на довготривалій період. Проте слід зазначити, що водночас залишаються не повністю розкритими та систематизованими питання методологічних засад регулювання інноваційного розвитку рослинництва.

Мета статті. Головна мета цієї роботи полягає в уточненні та поглибленні теоретико-методологічних підходів, розробленні положень і рекомендацій щодо обґрунтування пріоритетних напрямів інноваційного розвитку рослинництва.

Виклад основного матеріалу. Нинішня економічна ситуація в інноваційному розвитку рослинництва виникла через неефективне використання наявного потенціалу розвитку тієї чи іншої організаційної структури – насамперед, інноваційна складова.

За умови повної реалізації можливостей інноваційного розвитку рослинництво матиме значно кращі ринкові позиції у сфері діяльності національної економіки.

Впровадження інноваційного виробництва дозволить значно знизити нормативні затрати на продукцію, яка виробляється. Це особливо важливо під час орієнтації діяльності держави на зовнішні ринки продажу продукції, тому що продукція рослинництва є недосить конкурентоспроможною саме через домінування в її випуску затратних, не ресурсозберігаючих технологій.

Водночас, світова практика ведення ефективної інноваційної діяльності в цій сфері побудована на постійному впровадженні наукоємних, високотехнологічних виробництв.

В умовах жорсткої конкуренції на аграрному ринку продукції, сировини і продовольства перевагу отримує та галузь, яка зможе запропонувати максимально низьку ціну (відносно конкурентів) на свою продукцію. А низька ціна досягається завдяки зменшенню собівартості виробництва.

Сьогодні вже не виробництво диктує умови на аграрних ринках і визначає ціну реалізації своєї продукції, а навпаки, підприємство реалізує продукцію за цінами, що складаються на ринку через збалансування попиту і пропозиції, як на окремі групи товарів, так і в цілому на вироблену та спожиту в рослинництві продукцію і сировину.

Проблема ефективного використання науково-технічних досягнень інновацій у рослинництві завжди була досить актуальною, але так до кінця і не вирішеною.

У період глобальної трансформації всієї економічної системи наявні вертикальні та горизонтальні зв'язки між господарськими суб'єктами, їх жорстка ієрархічна підпорядкованість зазнають швидких і незворотних змін, тому основними інноваційно-стратегічними рисами рослинництва в ринкових умовах є ефективне використання природних ресурсів та біологічних особливостей нових або значно покращених видів рослинництва.

Розвиток інноваційної діяльності, в рослинництві зокрема, залежить від багатьох факторів, серед яких основним є інституційне забезпечення, призначення якого у створенні інституціональних умов функціонування та регулювання інноваційного процесу як системи організаційно-економічних відносин.

В умовах конкурентного ринку інновації – головний чинник суспільного прогресу. Наявність негативів у інституційно-правовому забезпеченні гальмує розвиток інноваційної діяльності за будь-яких умов, обмежуючи можливості зростання економіки. Головними проблемами, що ускладнюють розвиток інновацій у рослинництві, є фактичне спрямування державної політики на закріплення моделі економіки, яка ґрунтується на

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

низьких технологічних укладах, і слабкий розвиток ринкових інститутів, що продукує стагнацію та консервацію середовища.

У сучасних умовах існує необхідність подолання кризових явищ у цій підгалузі, що сприятиме відновленню інноваційних процесів, зростанню ефективності й конкурентоспроможності виробництва інноваційної продукції рослинництва. За рахунок активізації інноваційних процесів у рослинництві та створенні умов для організації та управління інноваційною діяльністю можливий ефективний розвиток галузевих інновацій, який нині ускладнений нерозвиненістю інноваційної інфраструктури та незадовільним фінансовим станом.

Під інноваційним процесом у рослинництві розуміють систему заходів щодо проведення комплексу наукових досліджень та розробок, створення інновацій, їх освоєння з метою максимізації доходів і підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва на основі зниження витрат і підвищення її якості, що забезпечує прискорене економічне зростання та розширене відтворення підгалузі.

Інновації в рослинництві ми визначаємо як кінцевий результат впровадження нової або вдосконаленої продукції, техніки, технології, сорту, організації виробництва, системи його управління з метою одержання різних видів ефекту та забезпечення процесу розширеного відтворення [4].

Більшість учених вважають, що розвитку рослинництва сприятимуть чотири типи інновацій:

- селекційно-генетичні (створення нових сортів і гібридів рослин, стійких до шкідників та несприятливих до факторів навколишнього середовища);
- техніко-технологічні (створення нової техніки, добрив, засобів захисту рослин; розроблення нових технологій оброблення культур, що відповідають сучасним вимогам екологізації виробництва; розроблення нових ресурсозберігаючих технологій виробництва, зберігання і перероблення продукції);
- організаційно-управлінські та економічні (нові форми організації та управління в рослинництві, організації та мотивації праці; формування науково-технічного кадрового потенціалу; вироблення нових концепцій, стратегій, форм і механізмів інноваційного розвитку);
- соціально-екологічні (комплексний розвиток сільських територій; поліпшення умов життя, праці та відпочинку населення; забезпечення сталого виробництва екологічно чистої продукції).

Стосовно інноваційних процесів у рослинництві, як показали дослідження багатьох науковців, необхідно виділяти чотири основні групи факторів інноваційного розвитку: технологічні, технічні, біологічні та організаційно-економічні.

Технологічні фактори – фактори, що використовують удосконалені технології вирощування інноваційних видів культур, що призводить до зниження їх собівартості, а отже, і до зростання конкурентоспроможності вітчизняного рослинництва.

Технічні фактори – фактори, що охоплюють удосконалення наявних і створення нових типів машин, механізацію та автоматизацію в рослинництві, впровадження сучасної техніки й освоєння нових джерел енергії, які визначають якість виробничого процесу та його результативність.

Біологічні фактори – фактори, що полягають у використанні процесів росту, розвитку та продукування рослин.

Узагальнення факторів інноваційного розвитку дозволили виявити пріоритетні напрямки вдосконалення системи державного стимулювання та підтримки інноваційної підтримки рослинництва (рис. 1).

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

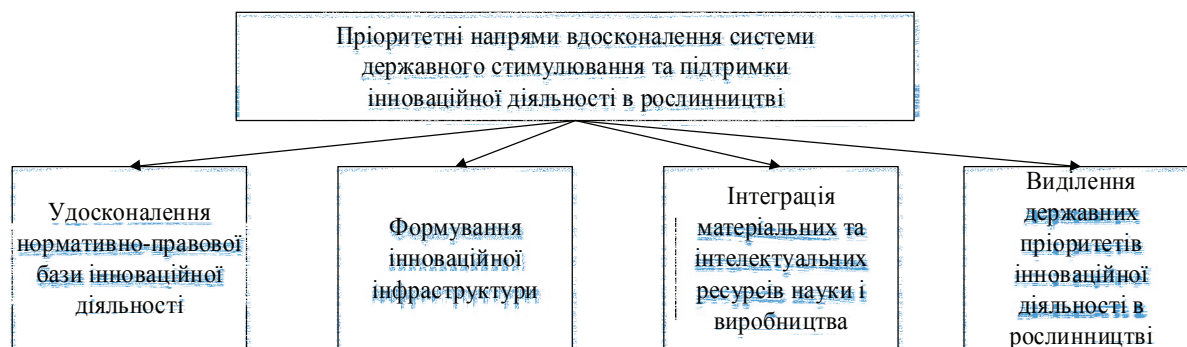

Рис. 1. Пріоритетні напрями вдосконалення системи державного стимулювання та підтримки інноваційної діяльності в рослинництві

До удосконалення нормативно-правової бази інноваційної діяльності, формування інноваційної інфраструктури в рослинництві можна віднести такі фактори: інтеграція матеріально-технічних та інтелектуальних ресурсів галузевої науки, освіти і виробництва; організація підготовки та перепідготовки інноваційних кадрів, створення ринку галузевих інновацій та ін.

Дієвими механізмами та інструментами реалізації цих напрямків є податкові пільги, пряма державна підтримка інноваційної діяльності з бюджетів різних рівнів, створення та розвиток системи інформаційно-консультаційної підтримки інновацій, участь у створенні та підтримка функціонування галузевих венчурних фондів і компаній [1].

Об'єктом інноваційних змін в рослинництві є його внутрішнє та зовнішнє середовище.

Середовище функціонування інновацій у рослинництві являє собою сукупність послідовних взаємопов'язаних інноваційних процесів, для кожного з яких характерні різні типи інноваційних продуктів.

До найбільш поширених видів інновацій у рослинництві належать використання нових видів ресурсів, матеріально-технічних засобів (зокрема, вдосконалення вже наявних та впровадження нових) та технологій [2].

У процесі регулювання інноваційної діяльності в рослинництві потрібно сформувати програму інноваційного розвитку рослинництва (рис. 2), яка включає в себе такі етапи:

- оцінювання ефективності використання інвестованого капіталу, який формується у процесі реалізації інвестиційного проекту та вихідної інвестиції; проект визнається ефективним, якщо забезпечується повернення вихідної суми інвестицій і необхідна прибутковість для інвесторів, що надали капітал;
- інвестування капіталу, яке так само як і грошові потоки, які генеруються цим капіталом, приводяться до теперішнього часу або до певного розрахункового року (який, як правило, передреє початку реалізації проекту);
- дисконтування капітальних вкладень і грошових потоків, які проводяться за різними ставками дисконту та визначаються залежно від особливостей інвестиційних проектів; під час визначення ставки дисконту враховуються структура інвестицій і вартість окремих складових капіталу.

Формування програми інноваційного розвитку являє собою складову системи інвестування підприємств рослинництва та знаходиться на початковому етапі свого становлення, оскільки перспективи її розвитку залежать від багатьох факторів, насамперед, від фінансової стабілізації та інвестиційного потенціалу національної економіки.

У свою чергу, забезпечення підгалузі рослинництва позиковими коштами має бути виправданим і економічно ефективним. Це визначає необхідність проведення конкурсу інвестиційних проектів і формування «Регіональної інвестиційної програми» (РІП).

Рис. 2. Формування програми інноваційного розвитку рослинництва

Проекти, включені в РІП, надалі повинні мати пріоритети під час надання різних форм державної підтримки.

Проекти, які подаються та претендують на включення в інвестиційну програму, повинні:

- передбачати впровадження передових технологій, розвиток сировинної бази, розвиток транспортної інфраструктури регіону (мати такі показники ефективності):
- позитивний чистий дисконтований дохід, індекс прибутковості проекту більше одиниці, внутрішню норму прибутковості проекту (бюджетної ефективності) вище вартості кредитних (бюджетних) коштів, залучених на реалізацію проекту;
- мати погодження проекту – міжвідомчої комісії з розміщення продуктивних сил на території регіону, позавідомчої екологічної експертизи проектно-кошторисної документації;
- мати високу ступінь опрацьованості визначення ринку збуту продукції рослинництва (обов'язкове підтвердження довгостроковими договорами на поставку продукції, або укладенням спеціалізованих організацій); певні джерела залучення позабюджетних інвестицій (у тому числі підтвердження наявності власних коштів у розмірі не менше 20 % для проектів, пов'язаних з капітальними вкладеннями), досягнуту домовленість з конкретними інвесторами і погоджені умови інвестування; проведення переговорів з потенційними інвесторами на рівні адміністрації регіону.

Підприємства, що претендують на включення в РІП, не повинні мати простроченої заборгованості перед регіональним бюджетом та не повинні знаходитися в стадії реорганізації, ліквідації або банкрутства; мати програму реформування підприємства, не мати простроченої заборгованості до бюджетів усіх рівнів і позабюджетних фондів.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

РІП впливає на формування і використання регіонального та місцевих бюджетів. Це відображається в її бюджетній ефективності, оцінювання якої включає визначення бюджетного ефекту. Модель регіональної інвестиційної програми повинна відображати взаємозв'язок економічних інтересів основних учасників програми, рух фінансових потоків між бюджетами різних рівнів, банками, інвестиційними установами, іншими інвесторами та підприємствами, які реалізують інвестиційні проекти у складі регіональної інвестиційної програми.

Таким чином, інноваційний розвиток у рослинництві – це системно організований процес, що пронизує науково-технічні (інноваційні), виробничі, маркетингові та збутові етапи виготовлення нового продукту, який спрямований на задоволення конкретних суспільних потреб національної економіки.

Вирішення всіх першорядних завдань, що стоять перед підгалуззю рослинництва, можливо тільки за рахунок організації інноваційного розвитку на основі зваженої інноваційної політики [5].

До основних напрямків інноваційної політики належать:

- підтримка створення та освоєння інновацій;
- забезпечення правового регулювання інноваційного розвитку аграрних підприємств;
- розвиток ефективних форм партнерства і кооперації, формування організаційно-економічних структур;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності;
- розвиток міжнародного співробітництва в галузі інновацій.

Інноваційний розвиток у рослинництві передбачає комплексне використання наукомістких факторів виробництва технологічної, організаційної, економічної та управлінської сферах для забезпечення стабільно високої конкурентоспроможності аграрної продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках. Під час формування основних напрямів інноваційного розвитку рослинництва головне – комплексність, тобто участь в інноваційному процесі всіх суб'єктів інноваційного циклу (розробників ідей, підприємців, інвесторів та ін.).

Необхідно враховувати, що інноваційна діяльність може бути «нежиттєздатним типом поведінки» тільки за умов прийнятних витрат процесу освоєння інновацій. Деякі види інновацій потребують великих фінансових коштів, і, отже, підприємства змушені витратити значні фінансово-інвестиційні ресурси, брати кредити і входити в зону підвищеного фінансового ризику.

Висновки і пропозиції. Узагальнення та аналіз наявних визначень і трактувань інновацій та інноваційної діяльності дозволили адаптувати їх до використання в підгалузі рослинництва. Під інноваціями в рослинництві пропонується розуміти кінцевий результат розроблення і впровадження нової або вдосконаленої продукції, техніки, технології, організації виробництва та системи управління з метою отримання економічного, інноваційного, соціального та екологічного ефектів для забезпечення стійкого процесу розширеного відтворення. Інноваційна діяльність у рослинництві являє собою систему заходів щодо організації наукових розробок, спрямованих на створення та фінансування інновацій, їх впровадження у виробництві з метою максимізації доходів та підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва за рахунок витрат, підвищення її якості та обсягів виробництва продукції, що забезпечить прискорене економічне зростання національної економіки. Аналіз і класифікація всіх складових інноваційного процесу дозволили виявити пріоритетні напрямки інноваційного розвитку рослинництва, до яких увійшли вдосконалення системи селекції культур, освоєння ресурсозберігаючих технологій, застосування техніко-технологічної модернізації вироб-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ництва, розроблення та реалізація механізмів посилення державної підтримки і стимулювання інноваційної діяльності в рослинництві.

Список використаних джерел

1. *Зубець М.* Розвиток інноваційних процесів в агропромисловому виробництві : [монографія] / М. Зубець. – К. : Аграрна наука, 2009. – 192 с.
2. *Інноваційна діяльність в аграрній сфері та інституціональний аспект* : монографія / [П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
3. *Пріоритети інноваційного розвитку АПК України* : наукова доповідь / А. Е. Юзефович, Д. Ф. Крисанов ; ред. В. М. Трегобчук. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 56 с.
4. *Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь* / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
5. *Стеченко Д. М.* Інноваційні форми регіонального розвитку : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Вища шк., 2002. – 254 с.